

Egerből Rómába Egri egyházmegyések felszentelése a Római Kúriában (1426–1523)

FEDELES TAMÁS

Abstract. From Eger to Rome. Promotion of Clerics from Diocese of Eger in the Roman Curia (1426–1523). On the 19th of March 1496, the inhabitants of Rome could observe a group of foreign clerics in the neighbourhood of the Piazza Navona. Naturally, this proved to be a usual practice, as people of different status from every corner of the European continent arrived continuously to the Urbs Aeterna. Among those, who arrived in the city next to the River Tevere, from time to time we may observe those, who wanted to receive different grades of the holy orders either on their own or in groups. In one of these groups, we may mention numerous clericals, whom were on their way to the Church San Panthaleone in the Parione district of the city, where the general ordination was performed by Joshua, the bishop of Ascoli. Among the 118 candidates, altogether 53 clericals, including 13 from the diocese of Eger arrived in Rome from the remote Carpathian Basin. The study surveys the general characteristic features of the promotion of 152 clerics from diocese of Eger in the Roman Curia on the bases of the Libri formatarum series, which can be found in the Camera Apostolica fond of the Archivio Apostolico Vaticano.

Keywords: Hungarian clerics; diocese of Eger; Curia Romana; promotion of clerics; Camera Apostolica; Libri formatarum; medieval Rome

„VII. Kelemen pápa uralkodásának a legelején, különösen 1524 márciusában feltűnően sok olyan kérvényt jegyeztek be a *Registri delle Suppliche* köteteibe, amelyekben magyar (és velük együtt olykor lengyel, német, skót stb.) akolitusok, káplánok és oltármesterek, sőt plébánosok és szerzetesek is kérték a kisebb papi rendekbe való felvételüket. A magyar kérelmezők főleg az erdélyi, a csanádi, a váradi és az egri egyházmegyékből kerültek ki, de voltak közöttük bácsiak, zágrábiak, pécsiek, veszprémiek, győriek,

váciak és esztergomiak is. Számuk óvatos becslés szerint is meghaladja a kétszázat. Hasonló együttes kérelmekről ugyan tudunk, de a kérelmezők száma mindig jóval alacsonyabb volt: 1429-ben például a két tucatot sem érte el. Hogy mi lehet a jelenség oka, arra egyelőre nem tudok magyarázatot adni.”¹ A fenti sorokat Tóth Péter másfél évtizede publikált tanulmányában olvashatjuk, amelyben mintegy 40, az egri egyházmegyében javadalommal rendelkező egyházi személy római szentelési kérvényét vizsgálta. Minthogy dolgozatának homlokterét az egyházi topográfia alkotta, a klerikusszentelésekkel kapcsolatos kérdéseket nem érintette. A magyar historiográfiában első alkalommal Lukcsics Pál szentelt önálló tanulmányt a kérdéskörnek, aki a szupplikációk mellett a lateráni regiszterek adatait (persze nem a teljességre törekedve) is felhasználta.² Jóllehet a magyar kutatás a jelenséget az elmúlt másfél évtizedben (elvétve) érzékelte,³ azonban annak szisztematikus feldolgozására a legutóbbi időkig nem került sor. Magam a Vatikáni Apostoli Levéltár kúriai felszenteléseit rögzítő homogén iratsorozat magyar vonatkozású bejegyzéseinek feltárását követően készítettem el azt a széles európai kontextusba ágyazott elemzést, amelyben a Kárpát-medencéből érkezett egyháziak promóciós ügyeit igyekeztem a teljesség igényét megcélózva elemezni.⁴ Jelen tanulmányban – a kúriai promóciók gyakorlatának rövid ismertetését követően – az egri egyházmegyére vonatkozó legfontosabb jelenségeket tekintem át.

A kúriai szentelések forrásai és menete

A klerikusok felszentelése a középkori *Orbis Christianus* területén a megszokott események közé tartozott, amely alól természetesen a Magyar Királyság sem képezett kivételt, jóllehet az erre vonatkozó források nagyon sporadikusak.⁵ Korszakunkban az egyházmegyei központokban a csoportos, ún. általános szentelések (*ordinationes/ordines generales*) elterjedtek voltak, amint a fennmaradt szentelési bizonyítványok vonatkozó utalásaiból sejthető, amely gyakorlatot Miklós egri vikárius oklevele teszi kétségtelenné. Az 1425. december 19-én kiállított és vélhetőleg a székesegyház kapujára kifüggesztett diplomában a helynök arról tájékoztatta a kandidálókat, hogy az egri segédpüspök a következő szombaton tartja a soron következő általános szentelést, a részvétel feltétele pedig a kötelező vizsgálatra az előírt helyen és időben történő

¹ Tóth 2010: 315.

² Lukcsics 1928.

³ Erdélyi 2011; Lakatos 2018.

⁴ ODP; Fedeles 2025.

⁵ Kevesebb mint fél száz középkori hazai papszentelési dokumentum maradt korunkra. Erre lásd Fedeles 2025: 21–26. és a kötet végi táblázatot.

megjelenés.⁶ Az egri püspök székvárosában lezajlott papszentelések közül mindössze hat személy promóciójára vonatkozó adatokat őriztek meg forrásaink az 1395 és 1517 között időszakból.⁷ Könnyen belátható, hogy ennél sokkal több klerikust szenteltek fel Egerben e dolgozatban vizsgált szűk évszázadban is.

Mindazonáltal a *Respublica Christiana* központja, Róma a korai időszaktól kezdve fontos szerepet játszott a klerikusszentelésekben, ugyanis a keresztény Európa valamennyi szegletéből, így a Kárpát-medence területéről is érkeztek olyanok, akik az Örök Városban kívánták az egyházi rend szentségének egyes fokozatait felvenni.⁸ A kúriai klerikusszentelések kizárólag az Apostoli Kamara hatáskörébe tartoztak egészen a 15. század végéig, ezért a hivatalt vezető kamarás ellenőrzése alatt állt a teljes római szentelési eljárás. V. Márton pápa (1417–1431) kúriai reformjaihoz illeszkedően az ordinációkra vonatkozó alapvető információkat a Vatikáni Apostoli Levéltár *Camera Apostolica* fondjának egy önálló regisztersorozatában, a *Libri formatarum* köteteiben rögzítették 1425-től kezdődően 1524-ig bezárólag. E 14 kötetből álló széria alkotja témánk elsődleges forrásbázisát.⁹ A 16. század elejétől az Örök Városban történő szentelésekben egyre fontosabb szerepet játszott Róma püspökének vikáriusa. A római helynök illetékességi köréhez tartozó promóciókra vonatkozó adatokat két további regiszter, a Római Állami Levéltárban található *Tribunale del Vicariato* 335. (1507–1521), valamint a vikariátus archívumában található *Ordinazioni Sacerdotali* első kötete (1501–1524) őrzi.¹⁰ Az említett kútfők mellett egy-egy adatot találunk a Vatikáni Apostoli Levéltár *Diversa Cameralia* 52. volumenében,¹¹ továbbá korunkra maradt három *in partibus* promóciós igazolás (*littera formata*).¹² Természetesen az említett források mellett a *Dataria Apostolica* szupplikációs kötetei,¹³ valamint a *Sacra Poenitentiaria Apostolica* regiszterei¹⁴ is számos releváns adatot tartalmaznak, amelyek a téma sokrétű bemutatása kapcsán nélkülözhetetlenek.

A Rómán kívüliek kúriai promóciójának két hivatalos csatornája volt a vizsgált korszakban: az Apostoli Kamara és a város püspökének (azaz a pápának) lelkiekben általános helynöke (*vicarius in spiritualibus in Urbe*). A *Camera Apostolica* hatásköre

⁶ Iványi 1910: 150. sz.

⁷ MNL OL DF 220 220 (1395); Békefi 1910: 52. sz. (1428); MNL OL DL 39 912 (1435); 20 773 (1498–1499); 86 082 (1515); 60 929 (1516–1517).

⁸ Rehberg 2005; Rehberg 2007; Hledíková 2006; Schmugge 2011; Salonen–Hanska 2016; Rábik 2015. – A magyar vonatkozásokra összefoglalóan lásd Fedeles 2025.

⁹ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 1–14.; A széria leírására lásd Schmitz 1894; Maiorino 2023. – Magyarul: Fedeles 2019a.

¹⁰ Erre lásd Rehberg 2005 és 2027.

¹¹ AAV Cam. Ap., Div. Cam. vol. 52, fol. 63r.

¹² MNL OL DF 209059, 257534; ÖStA HHStA ED Urkunden 10175. sz.

¹³ Erre lásd Lukcsics 1931–1938: passim; Tóth 2010; Lakatos 2018: passim.

¹⁴ Erre lásd Erdélyi 2011: 53–56, 109–113; Erdélyi 2017: 46–48; Fedeles 2018a.

azon nem római illetőségű személyek szentelésére terjedt ki, akik nem rendelkeztek az illetékes megyéspüspök szentelési engedélyével, illetőleg még nem tartózkodtak egy éve a Kúriában. A püspökök szentelése, valamint az apátok benedikálása ugyancsak e hivatal szervezésében történt. A külföldiek, így a magyarok szentelése tehát hivatalosan az Apostoli Kamara joghatósága alá tartozott a 15. század folyamán. Lényeges változás VI. Sándor pontifikátusa alatt (1492–1503) következett be, ugyanis a 16. század elejétől az általános szentelések a római vikárius illetékességi körébe kerültek.¹⁵

A kúriai promóciókra érkező külföldi személyek túlnyomó többsége nem felelt meg az ordinációkra vonatkozó előírásoknak, ezért felmentést kellett kérniük a különböző szentelési akadályok alól, amit a pápai udvar egyes hivatalaihoz benyújtott kérvények segítségével tehettek meg. Azon jelölteknek, akik nem rendelkeztek saját ordináriusuk által kiállított szentelési engedéllyel (*dimissoriával*), egy pápai felhatalmazásra volt szükségük, amely feljogosította őket, hogy a Kúriában tartózkodó bármely püspöktől (*a quocumque antistite catholico*) felvegyék a kívánt ordókat. Minthogy pedig a legtöbben elbocsátó levél nélkül érkeztek a Tevere partjára, valamint gyorsított eljárás keretében, azaz a kánoni időpontokon kívül, továbbá egymást követő napokon kívánták az egyházi rend valamennyi fokozatát felvenni, szupplikációt kellett benyújtaniuk.¹⁶ A folyamodvány kedvező elbírálását követően a szentelésekkel kapcsolatos teendőket immár a kamara hivatala végezte: meghatározta és nyilvánossá tette a jelöltek életkorát, erkölcsseit, testi alkalmasságát és felkészültségét ellenőrző vizsgálat helyét és idejét, megszervezte a jelöltek szentelését, majd pedig regisztrálta őket.¹⁷ A kötelezően előírt alkalmassági vizsgálat során a kamarás által kijelölt *examinator* ellenőrizte a bemutatott dokumentumok hitelességét, a magasabb rendeket felvenni kívánók esetében az előírt egyházi javadalom tényleges birtoklását, az esetlegesen felmerülő akadályokat, valamint természetesen a jelölt erkölcsseit és felkészültségét.¹⁸ A sikeres kamarai vizsgálatot követően kerülhetett végül sor a promócióra. Miután az alkalmas személyeket besorolták az egyes szentelési időpontokhoz, neveiket egy kamarai jegyző dokumentálta, a kamarás pedig a pápa engedélye alapján felhatalmazta a szentelést végző püspök(ke)t.¹⁹

A hivatalos szóhasználat szerint az egyházi rend egyes fokozataira a jelölteket előmozdították, amely cselekményt a latin *promovere* igével jelölték. A klérus tagjává az egyházi rend (*ordo*) szentségének felvétele által válhatott valaki, amely két nagyobb csoportból, az úgynevezett négy kisebb (*ordines minores*), valamint a három nagyobb rendből (*ordines maiores*, *ordines sacri*) állt. A papsághoz tartozás – a hajkorona közepének kör

¹⁵ Pelliccia 1946: 75.

¹⁶ Fedeles 2017: 63.

¹⁷ Pelliccia 1946: 35.

¹⁸ A vizsgálatra lásd Fedeles 2025: 164–213.

¹⁹ Pelliccia 1946: 36.

alakú leborotválása révén – külsőleg is látható jelét az első tonsúra (*prima tonsura*) jelentette. Az egyházi rend szentségének alsó grádusai a *hostiarius*, a *lector*, az *exorcista* voltak, végül pedig az *acolitatus* következett. Ezek birtokában az illető már az egyháziak kiváltságait élvezte, azonban a későbbiekben még visszatérhetett a laikus állapotba (házasodhatott, világi foglalkozást űzhetett). Az említett négy kisebb rendet (*quatuor minores*) a legtöbbször egy időpontban vették fel a jelöltek. A három magasabb ordó sorrendben a következő volt: *subdiaconatus*, *diaconatus* és *presbiteratus*. Az alszerpapi fokozat képezte a valódi választóvonalat a cölíbatús megtartása és az imaórákon (zsolozsmán) történő részvétel követelménye által, egyértelművé téve, miszerint az illető további életét immár kizárólag az egyháznak szenteli. Természetesen csak a presbiteri ordó felvételét követően vált áldozópappá (*presbiter*, *sacerdos*) a kandidáló, amely lehetővé tette számára a szentmise-celebrálást, valamint a szentségek kiszolgáltatását. Az egyházi rend legmagasabb fokozatát pedig a püspökség (*episcopatus*) jelentette. Ez utóbbi grádusokat a kisebb ordóktól markánsan megkülönböztetve szent rendeknek nevezték.²⁰

A szentelések nem kötődtek állandó helyszínhez. Az ordinációkra a legtöbb alkalommal a vatikáni Szent Péter-bazilika egyik oldalkápolnájában vagy sekrestyéjében, illetve a Borgo kisebb templomainak valamelyikében került sor. Természetesen a pápa, s ezáltal – az *ubi papa, ibi Roma* elv alapján – a *Curia Romana* tartózkodási helye is befolyásolta a színhely kiválasztását, így az 1430-as, 1440-es években különböző firenzei, bolognai és ferrarai templomokban történtek ezen események.²¹

Valamennyi szentelési szertartáson jelen kellett lennie egy kamarai jegyzőnek, aki egyrészt tanúként az eljárás törvényességét szavatolta, másrészt pedig ő szólította egyenként és ellenőrizte a kandidálókat, szükség esetén javította a vizsgálatok alkalmával készített szentelési listákat, amelyeket az eseményt követően az ordinációt végző prelátus aláírásával hitelesített, majd pedig a *Camera Apostolica* hivatalában helyezték el.

A szentelést követően a kamarai jegyző kiállította a hivatalos igazoló dokumentumot (*littera testimonialis*, *littera ordinum*, *littera formata*, *formata*), ami – a promóciós engedélyekhez hasonlóan – természetesen díjköteles volt.²² A Rómában áldozópappá szentelt klerikusok felkészültségét hazatérésüket követően a helyi egyházmegye központjában ismételt ellenőrizték, nyilvánvalóan így kívánták megakadályozni az alkalmatlanok lekipásztori hivatalba kerülését. Ezt szemlélteti az esztergomi egyházmegyes Necpáli János esete, akit 1498 áprilisában szenteltek pappá a római Szent Megváltó-templomban. Hazatérését követően Esztergomban felkereste az érseki vikáriust, s bemutatta neki az Apostoli Kamarában számára kiállított szentelési bizonyítványt. A helynök, miután meggyőződött elméleti és gyakorlati felkészültségéről,

²⁰ Plöchl 1962: 289; Ott 1969; Salonen–Hanska 2016: 6–8.

²¹ Fedeles 2025: 231–238.

²² Fedeles 2019a: 157.

engedélyezte számára az első szentmise (*primicia*) bemutatását, valamint az esztergomi egyházmegye területén a lelkipásztori szolgálat ellátását.²³

Az egri és a magyar klerikusok száma

Az egri egyházmegye területéről származók, illetőleg ott egyházi javadalommal rendelkezők közül összesen 152 fő promóciójáról őriztek meg adatokat a kúriai papszenteléseket dokumentáló elsődleges regisztersorozatok. A *Libri formatarum* első egri egyházmegyes bejegyzései az 1426. február 23-án Angelo orensei püspök által a vatikáni Szent Péter-bazilika Szent András-kápolnájában celebrált általános szentelésre vonatkoznak, amely keretében Homonnai Bálint és Radvánci Pál klerikusok – többedmagukkal – felvették az alszerpapi ordót.²⁴ A széria utolsó egri vonatkozású bejegyzése pedig 1523. március 27-én kelt, amikor Francesco de Medici kamarás igazolta, hogy Huszti Máté egri egyházmegyes iskolás (*scolaris*), az egri egyházmegyes Huszt mezőváros Háromkirályok parókiális egyházában lévő Szent Anna-kápolna örökös káplánja, valamint Kállói Gergely szintén egri iskolás, az ibrányi Szent Mihály parókiális egyház igazgatója a belcastrói püspöktől a borgóbeli Szent Mihály arkangyal-templomban felvette az első tonzúrát és a kisebb rendeket, majd a püspök akolitussá, alszerpappá, diakónussá, végül pedig presbiterre szentelte őket.²⁵ A római vikariátus korunkra maradt regisztereiben mindössze egyetlen egri egyházmegyes klerikus, Tavarnai István nevét találjuk, akit 1512. április 18-án alszerpappá szenteltek.²⁶ Ezek alapján tehát azt láthatjuk, hogy – legalábbis az említett regiszterek tanúsága szerint – összesen 152 egri egyházmegyes klerikus vette fel az egyházi rend szentségének egyes grádusait a Római Kúriában, míg egyetlen személy, Zbugyai Péter akolitus számára promóciós engedélyt állítottak ki a kamarában.²⁷ Vajon ez a szám a magyar egyházmegyék összehasonlításában hogyan értékelhető? Sok, kevés, netán átlagos?

A források tanúsága szerint a Kárpát-medence területéről összesen 793 személy fordult promócióval kapcsolatos ügyekben az Apostoli Kamara és a vikariátus hivatalaihoz 1426 és 1523 között. Közülük 787 fő a kamara, míg a fennmaradó hat személy a római Helynökség szolgáltatásait vette igénybe. A *Camera Apostolica* ügyfelei közül 783 személy nevét találjuk a *Libri formatarum* kötetekben.²⁸ Mivel 50 magyar klerikus

²³ ÖStA HHStA ED Urkunden 10175. sz. – A kérdés részletes elemzését és az oklevél kiadását lásd Fedeles 2019.

²⁴ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 1, fol. 16v; ODP 2–3. sz.

²⁵ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 14, fol. 71r, 72r; ODP 990–991. sz.

²⁶ ASR Trib. Vic. vol. 335, fol. 128r–129v.

²⁷ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 2, fol. 24r; ODP 72. sz.

²⁸ Négy fő esetében – amint fentebb említettem – eltérő a források lelőhelye: AAV Cam. Ap., Div. Cam. vol. 52, fol. 63r; MNL OL DF 209059, 257534; ÖStA HHStA ED Urkunden 10175. sz.

számára csupán szentelési engedélyt (*littera dimissoria*) állítottak ki, összesen 743-an vettek részt ténylegesen kúriai promóciókon. A valóságban ennél bizonyosan több magyar – köztük egri egyházmegyes – klerikust szentelhettek a Római Kúriában, azonban a forráspusztulás következtében ezt mindössze valószínűsíthetjük.

Kötet	Első bejegyzés	Utolsó bejegyzés	Személy	Egri eh.m.
1.	1426. III. 23.	1435. IV. 16.	32	5
2.	1436. II. 7.	1446. IX. 24.	57	2
3.	1447. III. 25.	1455. IV. V.	29	3
4.	1466. III. 22.	1470. III. 26.	14	3
5.	nincs magyar adat			
6.	1471. XII. 21.	1475. IV. 11.	13	1
7.	1481. VI. 24.	1482. IV. 21.	3	0
8.	1486. V. 20.	1488. IV. 13.	28	6
9.	1488. IV. 5	1490. IV. 7.	111	22
10.	1490. IV. 4.	1492. IV. 21.	30	5
11.	1492. XI. 25.	1496. XII. 28.	242	61
12.	1497. I. 15.	1502. I. 30.	132	34
13.	1502. III. 22.	1520. XI. 10.	24	2
14.	1521. III. 9.	1523. III. 31.	68	8
Σ	1426–1523	783	152	

1. táblázat. Magyar vonatkozású bejegyzések a *Libri formatarum* kötetekben.

Forrás: AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 1–14.

Kötet	Évkör	Magyarok	Egri eh.m.
335.	1501–1520	4	1
1.	1512–1524	2	0
Σ	1501–1524	6	1

2. táblázat. Magyar vonatkozású bejegyzések a *Vikariátus* regiszterkötetekben.

Forrás: ASR Trib. Vic. vol. 335, AVic Ord. Sac. vol. 1.

Mivel a regiszterkönyvekben a szentelendők származási és/vagy szolgálati egyházmegyéjét is feltüntették, ezért a magyar klerikusok *dioecesis*ek szerinti megoszlását is vizsgálhatjuk. A Magyar Királyság területén a 15. században két érsekség és 12 püspökség működött. A 14 magyar egyházmegye közül összesen 12 neve szerepel a promóciókat dokumentáló forrásokban, amely négy, területtel már nem rendelkező korábbi missziós püspökséggel (*episcopatus in partibus infidelium*) egészült ki.²⁹ Feltűnő azonban, hogy a két déli, egyúttal legszegényebb püspökség, a boszniai és a szerémi területéről egyáltalán nem érkeztek szentelendők a *Curia Romaná*ba. E jelenség hátterében valószínűleg a régiót sújtó folyamatos oszmán betörések okozta településpusztulást s ezzel összefüggésben a nagyobb arányú népességcsökkenést sejtethetjük.

1. térkép. A 15. századi magyar egyházszervezet (©Fedeles Tamás, Nagy Béla)

Az egyházmegyék közötti megoszlást tekintve Esztergom (22%), Eger (19%), valamint Erdély és Zágráb (15–15%) dominanciája egyértelmű, ezeket követi Veszprém (6%) és Pécs (5%). Szinte megegyező arányban érkeztek klerikusok a győri³⁰ és a váradí³¹ (4%), míg ennél némileg kevesebben a kalocsa–bácsi és a váci (3%) *dioecesis*ek területéről, míg a csánádi³² és a nyitrai (1–1%) egyházmegyék részesülése a legcsekélyebb.³³

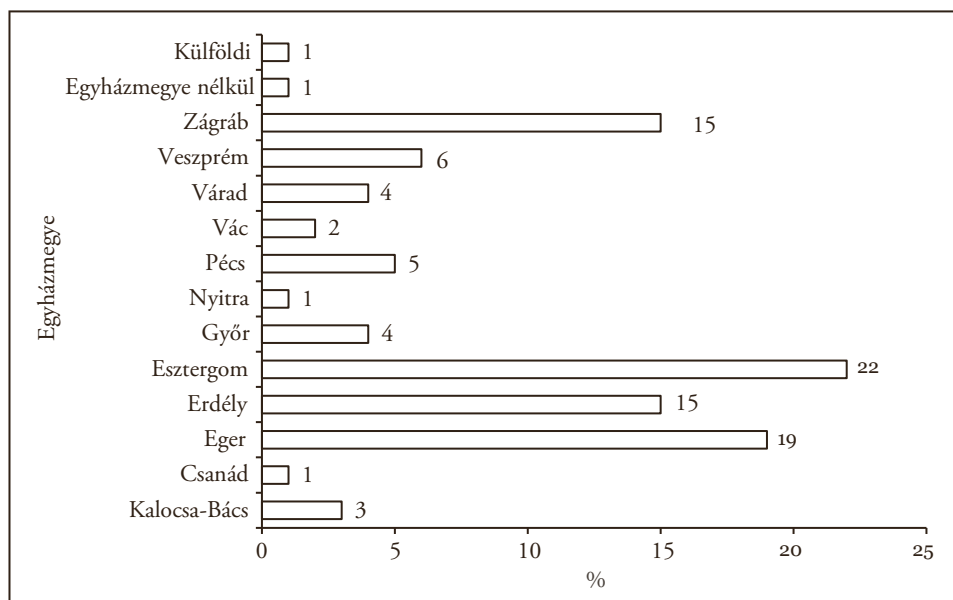
²⁹ Koszta 1994.– A tituláris püspökségekre lásd Feldkamp 2018.

³⁰ Fedeles 2015–2018.

³¹ Fedeles 2024.

³² Fedeles 2018b.

³³ Fedeles 2025: 116.

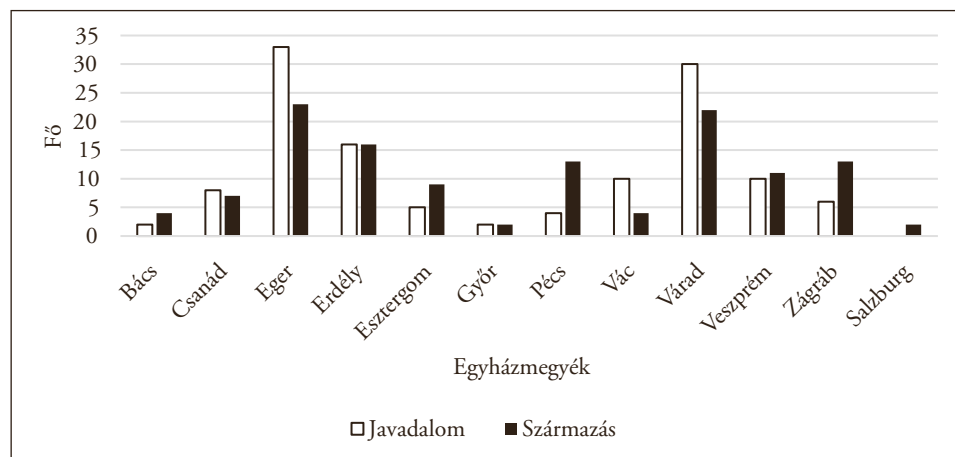

1. ábra. A magyar klerikusok és javadalmak kúriai promóciós ügyeinek egyházmegyes megoszlása (1426–1523) – Saját számítás

Vajon mire következtethetünk ezek alapján? Mindössze véletlenről van szó, vagy esetleg olyan tendenciáról, amely tágabb összefüggésekbe is beilleszthető? A korábbi nemzetközi és hazai kutatások egyaránt kimutatták, hogy a részegyházak klerikusainak római jelenléte több összetevő együttes hatásának eredménye. Mindebben szerepet játszottak az adott régió demográfiai és gazdasági viszonyai, az ezekből következő társadalmi és urbanizációs összefüggések, továbbá az adott terület és a pápai udvar közötti kapcsolati hálók szövetének sűrűsége.³⁴ Nyilvánvalóan további tényezők is meghatározóak lehettek a kúriai szentelésre induló magyar klerikusok területi megoszlásában. Ezek között azonban egyáltalán nem játszott szerepet az egyes egyházmegyek Rómától való távolsága. Zágráb esetében még e körülménnyel indokolhatnánk a 15%-os részesedést, azonban az egri, az esztergomi és az erdélyi klerikusok aránya, amely együttesen több mint 50%-ot tesz ki, éppen az ellenkezőjére utal. Ugyancsak e sorba illeszthetők a váradi és a csanádi püspökségek. Esztergom esetében ráadásul az egyházmegye joghatósága alá tartozó erdélyi Szászföld tovább árnyalja a képet. Ugyanakkor a Rómához kétségkívül közelebb fekvő dunántúli egyházmegyek, így a pécsi, a veszprémi és a győri együttesen mindössze 15%-kal képviselteti magát.

³⁴ Salonen–Hanska 2016: 62–63, 101; Schmugge 2011: 431; Nemes 2017: 131; Nemes 2021; Lakatos 2018: 67. sköv.

A magyar, így az egri egyházmegyes klerikusok kúriai promóciójára vonatkozó fenti adatokat más vatikáni forrásokkal is kiegészíthetjük, amelyek egyértelműen arra utalnak, hogy az említetteknel bizonyosan többen vettek részt a *Curia Romana* klerikusszentelésein. Az egri egyházmegye esetében a következőket látjuk: 1429. január 4. és december 7. között összesen 43 fő papszentelési kérvényét regisztrálták az Apostoli Kancellárián, többségüket valószínűleg Rómában szentelték;³⁵ 1478. március 5. és 1483. április 5. között 12 egri klerikus nyújtott be szentelési kérvényt;³⁶ 1524 márciusában pedig 37 egri egyházmegyes kúriai promócióval kapcsolatos szupplikációját jegyezték fel a *Dataria Apostolica* írnokai.³⁷ Ez utóbbi adatsort érdemes tüzetesebben is szemügyre vennünk, ugyanis tovább árnyalja a magyarok kúriai promócióiról a *Libri formatarum* kötetei által megrajzolható képet. 1524 januárjában és márciusában összesen 126 magyar javadalmas kérvényezte római szentelését a Dataria. A folyamatványok kivétel nélkül kúriai promóciókra vonatkoznak, hovatovább az egyes kérvények záradékában azt is feltüntették, hogy az illetők a kúriában tartózkodtak, sőt abban is biztosak lehetünk, hogy a promóciókra valóban sor került.

2. ábra. A kúriai szentelésért folyamodó magyar javadalmasok megoszlása (1524) – Saját számítás

A 11 magyar egyházmegye közül Eger az első helyen szerepel. Mindez egyértelműen alátámasztja, hogy a Kárpát-medencéből, így az egri püspökség területéről származók, valamint az ott javadalommal rendelkező klerikusok a késő középkorban

³⁵ Lukács 1931–1938: I. 1085–1088, 1091, 1095, 1100–1001, 1104, 1110–1111, 1116, 1124–1125, 1130, 1133, 1143, 1147, 1167, 1170, 1174, 1185, 1190–1191, 1206, 1213, 1224, 1229–1230, 1275, 1277. és 1324. sz.

³⁶ AAV Reg. Suppl. vol. 766, fol. 91r; vol. 767, fol. 5r; vol. 790, fol. 197v; vol. 792, fol. 164v–165r; vol. 834, fol. 17v–18r, 23v.

³⁷ Tóth 2010.

állandó szereplői voltak a kúriai promóciós eseményeknek. Összességében tehát az 1426 és 1524 közötti időintervallumban 245 egri egyházmegyes római promóciójával kapcsolatban maradtak korunkra adatok.

Grádusok és a javadalmak

A *Curia Romana*-ban szentelt 743 magyar, illetve magyar javadalommal rendelkező személy többségét alszerpappá, presbiterre és diakónussá szentelték. Őket az első tonzúrá, majd a kisebb rendeket, végül pedig a püspöki ordót felvevők követik. 45 fő csak az első tonzúra, 151 személy pedig mindössze a kisebb rendek felvételére érkezett. (Utóbbi csoport tagjai tehát már klerikus státusúak voltak.) 110 fő számára a *subdiaconatus*, míg 14 klerikusnak a *diaconatus* jelentette a legmagasabb fokozatot. Ezek alapján a szent rendeket és a püspöki ordót felvevők megoszlása megközelíti a 74%-ot! Az áldozópapokat vizsgálva a legtöbben, összesen 198 fő (47,3%) a három magasabb fokozatot, 155-en (37%) az első tonzúráról, 41-en (9,8%) pedig a kisebb rendektől kezdődően valamennyi grádust a Római Kúriában vették fel. Szintén pappá szenteltek 21 diakónusként (5%), valamint három alszerpapként (0,7%) érkezett személyt. A legtöbb alkalommal tehát a három magasabb fokozat, az úgynevezett *sacri ordines* felvételére került sor, mindez pedig arra utal, hogy a távoli Kárpát-medencéből elsősorban a magasabb rendekért volt érdemes útra kelni. Az egri egyházmegyésekre fókuszálva azt láthatjuk, hogy a kúriában promoveáltak több mint 63%-át alszerpappá, szerpappá, illetve áldozópappá szentelték.³⁸

Grádus	Σ (fő)	%	Eger (fő)	%
prima tonsura	45	6	7	4,5
acolitatus et quatuor minores	151	20,3	49	32
subdiaconatus	110	14,8	27	18
diaconatus	14	1,9	3	2
presbiteratus	418	56,2	66	43,5
episcopatus	5	0,7	0	0
Összesen	743	100	152	100

3. táblázat. A magyarok és az egriek által felvett legmagasabb ordók (1426–1523). Forrás: AAV Cam. Ap. Libr. format. vol. 1–14; AAV Cam. Ap., Div. Cam. vol. 52; ÖStA HHStA ED 10175; MNL OL DF 209059, 257534; ASRo Trib. Vic. vol. 335; AVic Ord. Sac. vol. 1. (saját számítás)

³⁸ Minden esetben a legmagasabb felvett grádust vettem figyelembe.

A Kárpát-medencéből érkezettek egyházi javadalmainak megoszlása igen változatos képet mutat. 220 fő nem rendelkezett stallummal, amely az alsóbb rendek esetében magától értetődőnek számított. A javadalom nélküliek túlnyomó többségét (84%) valóban csak az első tonzúrára, illetőleg a kisebb ordókra mozdították elő. 35 fő azonban úgy vette fel a három magasabb rendet, hogy a kamarai jegyzők egyáltalán nem tüntettek fel nevük mellett egyházi javadalmat, illetve egyéb bevételt biztosító forrást. Közülük 29 klerikust alszerpappá, nyolcat diakónussá, hatot pedig áldozópappá szenteltek. A beneficiumok széles repertoárját találjuk a magyarok neve mellett. A három legnépesebb csoportot az oltárjavadalmasok, a plébánosok, valamint a plébániaegyház-igazgatók alkotják. Őket a kápolnaigazgatók, majd pedig a szerzetesek követik, de találunk közöttük prebendáriust, kanonokot, püspököt, sekrestyést és iskolamestert is.

Javadalomtípus	Σ (fő)	%	Egri eh.m.	%
nincs	220	30	57	37,5
oltár	194	26	30	19,7
kápolna/káplán	73	9,8	10	6,6
prebendárius	7	0,9	0	0
sekrestyés	1	0,1	0	0
iskolamester	1	0,1	0	0
cantor	1	0,1	1	0,6
perpetuus beneficiatus	2	0,3	0	0
plébános	154	20,7	42	27,6
plébániaigazgató	68	9,1	10	6,6
kanonok	7	0,9	2	1,3
szerzetes	10	1,3	0	0
püspök	5	0,7	0	0
összesen	743	100	152	100

4. táblázat. A javadalomszintek megoszlása – Saját számítás

Az egri egyházmegyések között 57 fő neve mellett nem tüntettek fel beneficiumot. Köztük találunk egy-egy alszerpapot Homonnai Bálint és Radvánci Pál (1426), valamint egy presbitert, Ágostonfi Lőrinc (1448) személyében.³⁹ A javadalom nélküliek

³⁹ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 1, fol. 16v; vol. 3, fol. 23v; ODP 1, 2. és 117. sz.

döntő többsége természetesen csak az első tonzúrát és a kisebb grádusokat vette fel. Közülük 16 fő minden bizonnyal együtt kelt útra és vett részt 1494. március 15-én az Antal bagnioregioi püspök által celebrált általános szentelésen.⁴⁰ A legtöbben, összesen 52 fő egy-egy plébánia élén álltak plébánosként, illetve plébániaigazgatóként, 30 személy egy-egy oltár, míg 10 fő egy-egy kápolna javadalmát élvezte, illetve káplánként tevékenykedett. Balázs fia László az upori Szent Miklós hitvalló templom kántoraként érkezett a Tevere partjára, ahol alszerpappá, szerpappá, végül pedig presbiterre szentelték (1492).⁴¹ Két egri kanonok is a kúriai promóció lehetőségét választotta. Az esztergomi egyházmegyéből származó Losonci András akolitus az egri várban lévő Szent Péter-társaskáptalan javadalmasaként érkezett az Örök Városba, ahol a vatikáni Szent Péter-bazilika Szent András-kápolnájában alszerpappá szentelte Márton medonei püspök (1430).⁴² Bresciai Figatus Fülöp az egri székeskáptalan tagjaként és tárcaféi főesperesként szenteltette magát alszerpappá a római *Santa Maria Regina Coeli*-templomban (1488).⁴³

Időbeli jellemzők

A jelentősebb bel- és külpolitikai események, kiváltképp a háborúk, valamint a kisebb-nagyobb járványok egyaránt befolyással lehettek az Itáliába indulók utazási kedvére. Például az 1440-es évek belpolitikai válsága (kettős királyválasztás, polgárháború), valamint a fokozódó török veszély nem kedvezett a magyar klerikusok itáliai utazásainak.⁴⁴ Az 1440 és 1449 közötti évtizedben a *Libri formatarum* kötetekben feljegyzett 36 magyar promóciós ügy közül mindössze 16 esetében dokumentálták az egyházi rendi szentségek egyes fokozatainak a felvételét.⁴⁵ A fennmaradó 20 fő számára egyaránt egy-egy szentelési engedélyt (*dimissoria*) állítottak ki a kamara munkatársai, ami egyáltalán nem feltételezett személyes jelenlétet. A belpolitikai események mellett minden bizonnyal visszatartó erőt jelenthetett a Rómában 1448 és 1450 között pusztító pestis is.⁴⁶

⁴⁰ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 11, fol. 66r–67r; ODP 468–501. sz.

⁴¹ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 10, fol. 116r; ODP 403. sz.

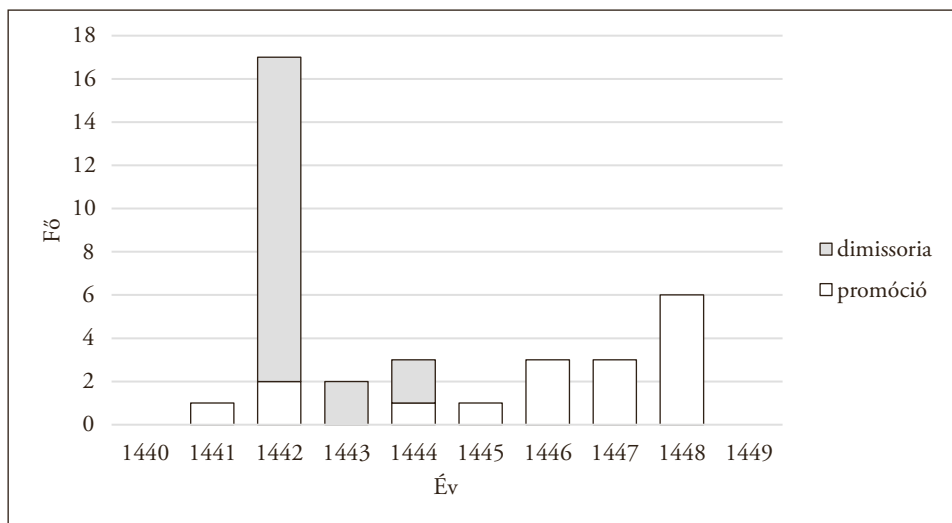
⁴² AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 1, fol. 38rv; ODP 10. sz.

⁴³ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 9, fol. 57rv; ODP 292. sz.

⁴⁴ A korszakra lásd Engel *Pál* – Kristó Gyula – Kubinyi András: *Magyarország története 1301–1526*. Osiris, Bp., 1998. 197–213.

⁴⁵ AAV Cam. Ap. Libr. format. vol. 2, fol. 99v, 100r, 101r, 102v; ODP 78–119. sz.

⁴⁶ Salonen–Hanska 2016: 212.

3. ábra. Magyar klerikusok promóciós ügyei az Apostoli Kamarában (1440–1449) – Saját számítás

Hasonlóképpen negatív hatással voltak a Rómába igyekvőkre a Mátyás király halálát (1490) követően kitört trónharcok,⁴⁷ valamint VIII. Károly és XII. Lajos francia uralkodók itáliai hadjáratai.⁴⁸ Hunyadi Mátyás regnálásának utolsó éveiben számottevő növekedést tapasztalunk a magyarok kúriai promócióinak terén. Az adatok alapján azt láthatjuk, hogy az 1487-től érzékelhető számbeli gyarapodás a következő két esztendőben érte el a tetőpontot, amely 1488-ban 50 (6,7% – 7 egri), a következő évben pedig 51 személyt (6,9% – 11 egri) jelentett.⁴⁹ Vélhetőleg e folyamat háttérében – egyebek mellett – Mátyás király osztrák hadjáratainak lezárulását (Bécs és Bécsújhely elfoglalása), valamint a déli végeken az 1483-as magyar–török békekötést követően kialakult nyugodtabb időszakot sejthetjük.⁵⁰ A korábbi és a későbbi időszakban sem látott magyar „szentelési turizmus” során 1495-ben 77 (10,4% – 19 egri), 1496-ban 86 (11,6% – 14 egri), míg 1497-ben 78 (10,5% – 19 egri), 1498-ban pedig 47 (6,3% – 15 egri) magyar javadalmas nevét találjuk a *Libri formatarum* köteteiben. E négy esztendő folyamán a kúriában felszentelt 288 fő a magyarok összlétszámának közel 40%-át alkotta! Az egri egyházmegyéből ekkor 67 fő utazott Rómába, és vette fel az egyházi rend egy vagy több fokozatát, amely 44%-os belső megoszlást jelent. De vajon mi okozhatta e kiugróan magas arányt? Valószínűleg e jelenséget azzal magyarázhatjuk, hogy az 1490-es évek közepére sikerült II. Ulászló királynak hatalmát megerősítenie,

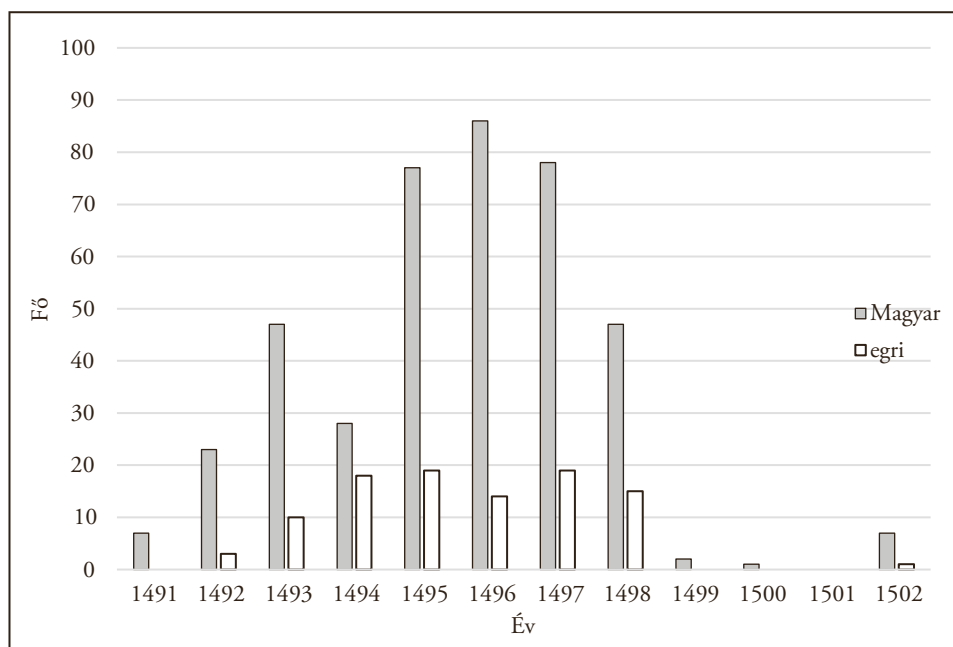
⁴⁷ Az eseményekre lásd Wiesflecker 1959; Kubinyi 1991 E. Kovács 1995; Neumann 2010–2011; Fedeles 2012.

⁴⁸ Chambers 2006: 94–96; Mallett–Shaw 2012: 6–37.

⁴⁹ A *Libri formatarum* kötetei 1483 és 1485 között nem tartalmaznak magyar vonatkozású adatokat.

⁵⁰ A külpolitikai háttér részleteire lásd Kubinyi 2001: 75–95.

amely bel- és külpolitikai téren egyaránt békés(ebb) viszonyokat teremtett. A háborús megpróbáltatásokkal terhelt, válságos éveket követően immár minden külső akadály elhárult a római utazás elől, s e körülmény bizonyosan jelentős motivációs tényező lehetett. Érdekes módon a lutheri reformáció kibontakozása nem befolyásolta különösebben az utazási kedvet, 1523-ban ugyanis 57 magyar, köztük nyolc egri egyházmegyes klerikus (1,6%) promóciójára került sor az Örök Városban.⁵¹ Az 1523-as magyar adatok a teljes vizsgált időszak tekintetében a negyedik legmagasabb értéket jelentik, s ez szintén arra hívja fel a figyelmet, hogy a hitújítás első fázisának kezdeti éveiben – az 1480-as évek végéhez és az 1490-es évek második feléhez hasonlóan – fokozott érdeklődés mutatkozott a magyar klerikusok részéről a római promóció lehetősége iránt. Szintén erre utalnak a fentebb idézett 1524-es adatok is. Mindez pedig megerősíti Andreas Rehberg korábbi kutatási eredményeit, amelyek szerint az 1520-as évek első felében Róma szerepe a papszentelések vonatkozásában nem csökkent.⁵²

4. ábra. Magyar klerikusok kúriai promóciói (1491–1502) – Saját számítás

A kúriai promóciókon felbukkanó klerikusok egyénileg, illetőleg csoportokban egyaránt részt vehettek a szertartásokon. A magyarok döntő többsége kisebb-nagyobb társaságokban vágott neki a hosszú, fáradságos, veszélyektől sem mentes itáliai

⁵¹ Vö. Fedeles 2017: 96–104.

⁵² Rehberg 2005: 301; Rehberg 2007: 240–241.

utazásnak. Általános jelenségnek számított ugyanis, hogy az azonos nemzetek tagjait többedmagukkal szentelték fel, s ez alapján azt is feltételezhetjük, hogy az azonos, valamint a szomszédos egyházmegyéből útra kelők igyekeztek összehangolni római útjukat, hiszen a közös utazás nagyobb biztonságot nyújtott.⁵³ A csoportosan benyújtott promóciós folyamodványok ugyancsak az előre megtervezett utazásra engednek következtetni.⁵⁴ A legtöbb magyar kúriai szentelésére 1496. március 19-én került sor, amikor a *Parione* városnegyed San Panthaleone-templomában Józsuá, ascoli püspöke összesen 118 klerikusnak, köztük 53 magyarnak adta fel a kisebb-nagyobb egyházi rendeket.⁵⁵ A magyarok száma és csoporton belüli aránya (45%) egyaránt kiemelkedő, ugyanis hasonló méretű magyar klerikuscsapat sem az ezt megelőző, sem pedig a következő évtizedekben nem bukkant fel kúriai szentelésen. A legtöbb, összesen 18 személy az esztergomi egyházmegyéből érkezett, majd 13-13 fővel az egri és az erdélyi egyházmegyések következtek. Őket két-két bácsi és zágrábi, valamint egy-egy a csanádi, a győri, a pécsi, a váci és a váradi püspökség területéről érkező klerikus követte. Ismertek további promóciós napok, amikor a Kárpát-medencei klerikusok létszáma meghaladta a 30-40 főt. E csoportos szentelések egyik – ámde korántsem elégséges – magyarázata az lehet, hogy – 1523 kivételével – valamennyi alkalommal általános szentelést (*ordines generales*) tartottak, tehát az időpontok – kántorböjti időszakokról lévén szó – ismertek voltak Európa-szerte.⁵⁶ Következésképpen a kandidálók római utazásukat megfelelően előkészíthették. Az sem véletlen, hogy a márciusi-áprilisi időpontokat preferálták a legtöbben, hiszen egyrészt a húsvéti ünnepkör alkotja az egyházi év középpontját, ezért a római utazás a hívek számára a megszokottnál is jelentősebb vonzerővel bírt. Másrészt pedig a tavaszi időjárás a közlekedést tekintve is kedvezőnek számított.⁵⁷ Az egri egyházmegyések közül 81 fő, ami a teljes kontingens több mint 50%-át alkotja, a magyarok által leglátogatottabb hat alkalommal lezajlott szenteléseken vett részt.

⁵³ Fedeles 2015: 110–112.

⁵⁴ Például 1523. március 23-án 16, március 28-án 12, míg egy nappal később 9 magyar személy folyamodott kúriai promóciós engedélyért, s mindegyiküket fel is szentelte Leonardus de Leucato belcastrói püspök. Lakatos 2018: 23, 32–33. sz.; Fedeles 2017: 79–83, 96–104.

⁵⁵ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 11, fol. 127r–131r. A magyarokra vonatkozó adatokat lásd még ODP 633–711. sz.

⁵⁶ Mihályfi 1933: 84–87; Várnagy 1993: 427; Kleinheyer 1962: 36–37.

⁵⁷ Fedeles 2015: 217.

Dátum	Σ (fő)	Eger (fő)
1488. IV. 5.	22	1
1489. IV. 18.	36	8
1494. III. 15.	23	18
1495. IV. 18.	42	7
1496. III. 19.	53	13
1497. III. 11.	32	11
1498. III. 31.	46	15
1523. III. 26.	41	8
összesen	295	81

5. táblázat. A magyarok leglátogatottabb promóciós napjai – Saját számítás

A fentiek alapján tehát felettébb nagy a valószínűsége annak, hogy az azonos településről és egyházmegyből érkezők eleve szervezeten utaztak Rómába. Ezt erősíti azon megfigyelésem, miszerint a kúriai szenteléseken részt vevő javadalmasok esetében szolgálati helyük (értsd beneficiumuk) lehetett (az utazás szempontjából is) leginkább meghatározó.

Származási és szolgálati helyek

Nagyon izgalmas kérdés a vizsgált klerikusok származási és szolgálati helyének azonosítása, ami azonban komoly kihívások elé állítja az érdeklődő kutatót. Minden erőfeszitésem ellenére a klerikusok forrásokban feltüntetett származási és szolgálati településeinek hozzávetőleg 50%-át sikerült több-kevesebb biztonsággal meghatároznom. Ennek hátterében különböző tényezők húzódnak meg, így például a másolati könyvek több esetben egyáltalán nem tartalmazzák az illető származására utaló település nevét. Olyan esetek is előfordulnak, amikor ugyan ismert a származási és/vagy a szolgálati hely, ennek ellenére a település pontos azonosítása lehetetlen vállalkozás. János fia Antal a zágrábi egyházmegyes Szentmárton település plébániaigazgatójaként érkezett Rómába.⁵⁸ Látszólag egyszerű a feladat, hiszen mindössze a topográfiai kézikönyvek, adattárak segítségével azonosítanunk kell a települést, és máris elhelyezhetjük a térképen Antal „munkahelyét”. Csupán egy „aprócska” probléma akadályozza meg

⁵⁸ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 1, fol. 45v; ODP 21. sz.

a kíváncsi kutatót a település azonosításában: az egyházmegye területén összesen 13 Szentmárton nevű helység volt korszakunkban, sőt falu és mezőváros egyaránt található köztük, így még a település típusa sem határozható meg.⁵⁹ A korszakkal foglalkozó kutatók körében közismert, hogy a magyar településnevek meglehetősen idegenül csengtek a túlnyomórészt itáliai származású kamarai jegyzők fülének, amiből kifolyólag néha sajátos, sőt alkalmanként a felismerhetetlenségig eltorzult névalakokat rögzítettek. Elegendő analógiaként az 1332–1337-es kamarai adószedők számadásaira utalni.⁶⁰ A *Libri formatarum* bejegyzései között is szép számban találunk meglehetősen érdekes névváltozatokat. A *Zamosboza*, illetve a *Zamosbeca* névalakok a Szatmár megyei Szamosbecs települést rejtik;⁶¹ a prepozícióval rögzített *de Brehen* alak pedig nem az ismeretlen Brehen/Brehény nevű mezővárost rejt, hanem a váradi egyházmegye Debrecen egyedi módon rögzített nevééről van szó, amelyet a kancellárián benyújtott folyamodvány is alátámaszt.⁶²

A vizsgált egri egyházmegyes klerikusok közül 70 személy (46%) származási helyét rögzítették a kamarai jegyzők. Összesen 43 települést sikerült azonosítanom a püspökség területén, további három helység pedig a kalocsa-bácsi érsekség (Futak), az erdélyi (Nagykároly), valamint a csanádi (Polgár) püspökség határain belül fekt. Összesen három *civitas* (Asszonypataka/Nagybánya, Eger, Kassa), 13 *oppidum* (Bene, Galsa, Gálszécs, Gyöngyös, Heves, Homonna, Kálló, Nagyida, Pankota, Siri, Szina, Sztropkó és Zemplén) található közöttük, míg a települések többségét a falvak alkották. A szolgálati helyek azonosítása kapcsán valamivel jobb az arány, hiszen 77 település nevét jegyezték föl (50,6%). Egyetlen *civitas*ként Eger püspöki székhely szerepel a forrásokban, amelyet tizenhárom *oppidum* követ (Bene, Böszörmény, Csetnek, Heves, Homonna, Meszt, Nádudvar, Nagykapos, Pankota, Pálulése, Szobránc, Újhely, Újlak); míg a helységek többségét ezúttal is a falvak teszik ki. Mindez pedig teljesen illeszkedik a teljes anyag vizsgálata során kirajzolódó képhez.

Klerikusaink közül ugyanis 377 fő esetében határozható meg a származási hely típusa, ami 47,5%-os aránynak felel meg. 30 személy tekinthető városi (8%), 126 fő mezővárosi (33,4%), míg 221 illető (58,6%) falusi eredetűnek. A szolgálati helyek településtípusai 420 fő esetében ismertek (53%), amelyek megoszlása a következő: *civitas* 31 fő (7,3%), *oppidum* 134 fő (32%), *villa* 254 fő (60,5%). Az ismert származási és szolgálati helyek többségét tehát a falvak alkották, majd a mezővárosok, végül pedig a *civitas*ok következtek. Mindez pedig hozzávetőlegesen reprezentálja a korabeli Magyar Királyság településhálózatának belső arányait. Az azonosított települések alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a Kárpát-medence szinte valamennyi

⁵⁹ Lásd ODP 12. 3. j.

⁶⁰ Fejérpataka 1887; Ortway 1891–1892.

⁶¹ AAV Cam. App., Libr. format. vol. 8, fol. 129v, 134rv; ODP 209, 216. sz.

⁶² AAV Cam. App., Libr. format. vol. 14, fol 71r; ODP 979. sz.; Lakatos: *Regesta*. 23. sz.

földrajzi régiója feltűnt a korszak kúriai szentelése kapcsán. Az elemzett anyag alapján is nagy biztonsággal kijelenthető, hogy klerikusaink – így az egri egyházmegyések – túlnyomó többsége falusi, mezővárosi környezetből származott, illetve ott birtokolt javadalmat. Másképp fogalmazva nagyobbbrészt jobbágyokról van szó, akik a lelkipásztori tevékenységüket is hasonló környezetben végezték. Mindez azt is jelenti, hogy a *Libri formatarum* regiszterei a magyar oklevelektől eltérően az általában a névtelenség homályában rejtőző vidéki alsópapságra vonatkozóan őriztek meg értékes adatokat.

2a–b. térkép. Az egri egyházmegyések klerikusok azonosított származási és szolgálati helyei
(©Fedeles Tamás, Nagy Béla)

Ebből következőleg a forrásokban felbukkanó klerikusok karriervizsgálatának lehetősége is csak nagyon kivételes esetekben végezhető el. Közéjük az egri egyházmegyések közül mindössze a fentebb említett Bresciai Figatus Fülöp kanonok és főesperes tartozik. Az észak-itáliai klerikus neve első alkalommal 1484-ben bukkan fel a forrásokban, amikor az egri székesegyházban egy kanonoki javadalmat birtokolt, valamint a tárcaféi esperesi kerületet irányította. A következő évben már a szabolcsi *archidiaconatus* élén találjuk (1485–1488), s emellett a püspökség kormányzójaként is tevékenykedett (1484–1485). Néhány évvel később már Kalocsán bukkan fel: a székeskáptalan tagja, valamint székesegyházi főesperes (1492) volt. Valószínűleg Rangoni Gábor püspök kíséretéhez tartozott, amire a főpap és Fülöp egyaránt észak-itáliai származása alapján következtethetünk. Állítólag tetemes összeget sikkasztva elmentek, s ezért a pápa elfogatta.⁶³

Miért Róma?

A témával kapcsolatos egyik legizgalmasabb kérdés bizonyára az, hogy egy magyar, lengyel, német, francia, svéd vagy angol klerikus miért utazott a Római Kúriába az egyházi rend kisebb-nagyobb fokozatainak felvételére? Ezért tanulmányom zárásaként a kúriai promóciók hátterét alkotó lehetséges motivációs tényezőket tekintem át, amelyek – jóllehet közvetlen hírekkel csak néhány esetben rendelkezünk – bizonyosan a vizsgált egri egyházmegyes klerikusok esetében is felmerülhettek.

1429 februárjában 18 magyar klerikus nyújtott be kúriai szentelési folyamodványt, amelyben római utazásuk céljaként a zarándoklatot jelölték meg (*causa devotionis et peregrinationis*).⁶⁴ Bizonyosan fontos indítéknak tekinthetjük tehát, hogy a Szent Péter és Pál apostolok ereklyéinek közelében sorra kerülő promóciók magasabb presztízst jelenthettek a klerikusok számára.

Magától értetődő módon a hosszabb ideig Rómában tartózkodók számára kézenfekvő volt a kúriai szentelés lehetősége. Közéjük tartoztak a pápai kúria alkalmazottai, a bíborosok, püspökök famíliájának tagjai, a Szentszékhez delegált diplomaták, a Rómába érkező uralkodók kíséretéhez tartozók, valamint a város egyetemén tanulók. Imre boszniai prépost Mátyás király követeként érkezett 1471 augusztusában IV. Sixtus pápához, s a következő hónapban személyesen nyújtotta be folyamodványát a *Datariára*,

⁶³ Sugár 1984: 177, 180; Kovács 1987: 46, 54; C. Tóth 2015, 50, 58, 59; C. Tóth 2019:100, 109, 176.

⁶⁴ A *diocesis*ek megoszlása a következő: Esztergom, Nyitra, Veszprém és Zágráb egy-egy, Eger és Erdély két-két, Pécs pedig tíz fő. A folyamodványban a következőket olvashatjuk: „hanc almam urbem causa devotionis et peregrinationis non sine modicis fatigiis et laboribus personaliter accesserunt”. Lukcsics 1931–1938: I. 1129–1130, 1133. sz.

amelyben a szent rendek felvételére kért és kapott engedélyt.⁶⁵ Fülöp (1432) esztergomi, Brassói Kis András (1441) és Aranyos János (1476) erdélyi klerikusok pedig többek között arra hivatkozva kívánták Rómában pappá szenteltetni magukat, mivel húzamosabb ideje a városban éltek.⁶⁶

1436 februárjában 11 zágrábi egyházmegyes klerikus kapott az Apostoli Kamara vezetőjétől engedélyt arra, hogy a zágrábi püspöki székhely üresedése miatt (*in ipsis partibus ad presens sedes episcopalis vacat*) bármely katolikus főpap felszentelhesse őket, amennyiben arra alkalmasnak bizonyulnak.⁶⁷ 1438-ban összesen 22 magyar és két külföldi klerikus nyújtott be folyamodványt az Apostoli Penitenciária hivatalához, amelyben az előzőhöz hasonló felhatalmazást kértek; mindezt azzal indokolták, hogy saját ordináriusuk csak ritkán tart papszentelést (*raro ordines celebrant*). Az ehhez hasonló esetekben tehát a kúriai promóció lehetősége is nyitva állt a jelöltek előtt.⁶⁸

A kandidálóknál felmerülhettek olyan problémák, hiányosságok (*defectus*), illetve a kánonjogi előírásokkal szemben elkövetett vétségek (*delictus*), amelyek szabálytalan állapotot (*irregularitas*) s ebből következőleg szentelési akadályt eredményezhettek. Ezek alól a szentelendők elsősorban a pápai kúriában kaphattak felmentést.⁶⁹ A folyamodványokat személyesen benyújtók az esetek túlnyomó részében Rómában szenteltették fel magukat.⁷⁰ Közéjük tartozott a győri egyházmegyes Wolfgang Altmon, aki 1488 márciusában személyesen nyújtott be szupplikációt a penitenciária hivatalához, s jobb szemének hibája – amely szentelési akadálynak minősült – alól kért és kapott diszpenzációt, s ezt követően a *Santa Maria Regina Coeli*-templomban felvette a kisebb egyházi rendeket.⁷¹

Sokan pedig a kánonjog által előírt időpontokon kívül (*tribus diebus dominicis vel festivis extra tempora a iure statuta*), azaz gyorsított eljárás keretében kívánták felvenni az egyházi rend fokozatait, s ezért utaztak a kúriába.⁷² Úgy tűnik, hogy ez lehetett a római szentelési turizmus egyik legfontosabb mozgatórugója, legalábbis a 15. század

⁶⁵ AAV Reg. Suppl. vol. 670, fol. 234r; vol. 672, fol. 283v–284r.

⁶⁶ „iam novem menses Romae commorantur”. Lukcsics 1931–1938: II. 71. és 104. sz.; „qui ad presens in Urbe Romana trahit moram”. APA Reg. Suppl. vol. 2bis, fol. 227r; „qui in Romana Curia iam longa tempora se [...] sustentavit”. AAV Reg. Suppl. vol. 738, fol. 116rv.

⁶⁷ AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 2, fol. 15r. – A püspökség 1433. december 22. és 1438. május 18. között volt betöltetlen. Engel 1996: I. 80.

⁶⁸ APA Reg. Suppl. vol. 2, fol. 27v–28r.

⁶⁹ Schmugge–Hersperger–Wiggenhauser 1996: 196–197; Salonen–Hanska 2016: 28–30; Erdélyi 2003: 44–45.

⁷⁰ Akad persze ellenpélda is, amint a következő eset mutatja. Kamanci Balázs kalocsai kanonok és bodrogi főesperes személyesen nyújtotta be folyamodványát (1522) annak érdekében, hogy egy helyi (*in partibus residenti*) püspöktől az előírt időpontokon kívül valamennyi egyházi ordót felvehesse. Lakatos 2018: 3. sz.

⁷¹ 1488. március 20-án benyújtott folyamodványában arra hivatkozott, hogy „visus oculi dextri quem non sui culpa, sed ex infirmitate” veszítette el. APA Reg. Suppl. vol. 37, fol. 278rv; AAV Cam. Ap., Libr. format. vol. 9, fol. 18r, 22v, 23r.; ODP 229, 244. és 256. sz.

⁷² Fedeles 2015–2018: 82–83.

végétől. Lakatos Bálint kutatásai nyomán ismert, hogy a 16. század húszas éveinek elején gyakorlatilag valamennyi magyar szentelendő erre az okra hivatkozott.⁷³

Különféle visszaélések is előfordultak a kúriai szentelések során. Ezek egyik elterjedt formája a nem létező, azaz hamis javadalomra (*ad fictum titulum*) történő promóció volt. A magasabb ordók felvételéhez a jelölteknek ugyanis a megélhetésüket biztosító egyházi javadalom birtokában kellett lenniük. Sokan azonban nem rendelkeztek egyházi beneficiummal vagy garantált bevételi forrással, következésképpen csaláshoz folyamodtak.⁷⁴ A penitenciária hivatalához benyújtott diszpenzációs kérelmek között számos ilyen esetet találunk, köztük a győri egyházmegye Layter Osvát folyamodványát, aki megfelelő javadalma nem lévén (*sufficientem titulum non haberet*) valótlán beneficiumra szenteltette magát pappá.⁷⁵

Összefoglalásképpen megállapítható, hogy a magyarok késő középkori kúriai szentelésének hátterében számos ok, sok esetben összetett motívumrendszer tapintható ki. Ezek között találunk olyan elfogadható indokokat, mint például a római zarándoklat, a helyi püspök akadályoztatása vagy az életvitelszerű római tartózkodás. A 15. század végétől a legtöbben azonban az *extra tempora* szentelések miatt utaztak az Örök Városba, ahol akár néhány nap alatt az egyházi rend valamennyi fokozatát felvehették. Biztosan voltak olyanok, akik valamit szerettek volna eltitkolni az illetékes ordinárius elől, s kvázi ismeretlenségüket kihasználva a *Curia Romaná*ban kívánták felszenteltetni magukat. Mindazonáltal számuk valószínűleg nagyon csekély lehetett, hiszen a folyamatosan szigorodó kamarai vizsgálatok bizonyosan komoly visszatartó erőt jelenthettek. A távoli Magyar Királyságból hosszú, nem egyszer veszélyes és költséges út vezetett Rómába, ezért véleményem szerint nagyon kevesen vállalhatták a családok napvilágra kerülésének kockázatát. Kevésbé tűnik életszerűnek ugyanis, hogy például a távoli egri egyházmegye területéről valaki az általa egyébként nem birtokolt falusi plébánia, kápolna vagy oltár – európai összehasonlításban mindenképpen szerény – jövedelmet biztosító javadalmára hivatkozva hetedhét határon keresztül, pénzt és időt nem sajnálva, egészen az Örök Városig utazzon, hogy ott az Apostoli Kamara szigorú vizsgálatának vessen alá magát, ezzel a lebukás veszélyét kockáztatva.

A római promóció gyakorlata a késő középkor általános jelenségének számított a nyugati kereszténység, így a Magyar Királyság területén is. A vizsgált korszakban a kúriában felszentelt magyarok mindössze néhány százalékát alkották a hazai

⁷³ Lakatos 2018.

⁷⁴ Összefoglalóan lásd erre Erdélyi 2011: 109–113; Erdélyi 2017: 47–48.

⁷⁵ APA Reg. Suppl. vol. 48, fol. 792r. – Az azonban nem derül ki kérvényéből – mint az ilyen esetek túlnyomó részénél –, hogy milyen titulusról volt szó.

klérusnak, tehát korántsem tarthatjuk a kúriai promóciókat magyar szempontból tömegjelenségnek, sőt a magyar egyházi társadalom egészéhez viszonyítva inkább periférikusnak minősíthetjük. Mindazonáltal a római szentelés lehetséges megoldásnak számított a hazai egyháziak körében is.

FORRÁSOK

Archivio Apostolico Vaticano (AAV)

Camera Apostolica (Cam. Ap.);

Libri formatarum (Libr. form);

Diversa Cameralia (Div. Cam.);

Registri Supplicationes (Reg. suppl.);

Archivio Stato di Roma (ASR)

Tribunale del Vicariato (Trib. vic.)

Archivio del Vicariato (AVic)

Ordinazioni Sacerdotali (Ord. Sac.)

Archivio della Penitenzieria Apostolica (APA)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (MNL OL)

Diplomatikai Fényképgyűjtemény (DF).

Österreichisches Staatsarchiv Haus- Hof- und Staatsarchiv (ÖSTA HHStA)

Familienarchiv Erdődy (ED)

Fejérpataki László (kiad.) 1887: *Pápai tizedszedők számadásai 1281—1375*. (Vatikáni magyar okirattár I/1.) Budapest.

Iványi Béla 1910: *Bártfa szabad királyi város levéltára I, 1319—1526*, Budapest.

Lakatos Bálint (kiad.) 2018: *Regesta Supplicationum 1522—1523. A VI. Adorján pápa uralkodása alatt elfogadott magyar vonatkozású kérvények*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/16.) Budapest–Róma.

Lukcsics Pál (kiad.) 1931–1938: *XV. századi pápák oklevelei*. I–II. (Monumenta Hungariae Italica 1–2.) Budapest.

ODP: *Ordinationum Documenta Pontificia de Regnis Sacrae Coronae Hungaricae (1426–1523) ex Libris formatarum Camerae Apostolicae collecta. Magyar klerikuszszen-
télések a Római Kúriában. A Camera Apostolica Libri formatarum kötetének magyar vonatkozású bejegyzései (1426–1523)*, feltárta és közreadja: Fedeles Tamás, Budapest–Róma, 2021.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Chambers, David S. 2006: *Popes, Cardinals and War. The Military Church in Renaissance and Early Modern Europe*. London. <https://doi.org/10.5040/9780755622030>
- Engel Pál 1996: *Magyarország világi archontológiája 1301–1437*. I–II. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 5.) Budapest.
- Erdélyi Gabriella 2003: A Sacra Poenitentiaria Apostolica hivatala és magyar kérvényei a 15–16. században. I. Közlemény. *Levéltári Közlemények* (74.) 1–2. 44–45.
- Erdélyi Gabriella 2011: *Szökött szerzetesek. Erőszak és fiatalok a késő középkorban*. Budapest.
- Erdélyi Gabriella 2017: Egyházi társadalom Magyarországon a reformáció korában. Az alsópapság helyzete Magyarországon a reformáció megjelenése idején. In: Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.): *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVII.) Pécs, 35–50.
- Fedeles Tamás 2012: *A király és a lázadó herceg: az Újlaki Lőrinc és szövetségesei elleni királyi hadjárat, 1494–1495*. (Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 27.) Szeged.
- Fedeles Tamás 2015: „Isten nevében utazunk”. *Zarándokok, búcsújárás, kegyhelyek a középkorban*. Pécs.
- Fedeles Tamás 2017: Magyar klerikusszentelések Rómában a hitújítás kezdetén. In: Varga Szabolcs – Vértesi Lázár (szerk.): *Egyházi társadalom a Magyar Királyságban a 16. században*. (Seria Historiae Dioecesis Quinqueecclesiensis XVII.) Pécs, 51–104.
- Fedeles Tamás 2015–2018: „Ad omnes sacros ordines promoveri”. Győri egyházmegyések római szentelési ügyei a késő középkorban. *Arrabona* (53–56.) 77–144.
- Fedeles Tamás 2018a: Mátyás seregéből az Úr szolgálatába. Esettanulmány az Apostoli Penitenciária klerikusszentelésekben játszott szerepéhez Mátyás király korában. *Pontes* (1.) 95–114. <https://doi.org/10.15170/PONTES.2018.01.01.05>
- Fedeles Tamás 2018b: A Délvidékről az Örök Városba. Csanádi egyházmegyések kúriai szentelési ügyei (1442–1517). In: Papp Sándor (főszerk.) – Kordé Zoltán – Tóth Sándor László (szerk.): *Urbs, Civitas, Universitas. Ünnepi tanulmányok Petrovics István 65. születésnapja tiszteletére*. (Fontes et Libri 1.) Szeged, 94–110.
- Fedeles Tamás 2019a: A magyar medievisztika egy kevésbé ismert forrása. A Libri formatarum és bejegyzései. In: Somorjai Ádám – Somorjai Gabi (szerk.): *Laborator assiduus. A 70 éves Zombori István köszöntése*. Budapest, 149–166.
- Fedeles Tamás 2019b: Az idegen papokat ne engedjék misézni. Adalék az esztergomi egyházmegye középkori minőségbiztosításához. *Egyháztörténeti Szemle* (20.) 4. 23–28.
- Fedeles Tamás 2024: Váradi egyházmegyes klerikusok promóciója a Római Kúriában (1436–1523). In: Zsoldos Attila (szerk.): *Nagyvárad és Bihar a késő középkorban*. (Tanulmányok Biharország történetéből 12.) Nagyvárad, 77–104. <https://doi.org/10.51384/cert-12.08>

- Fedeles Tamás 2025: *Minden út Rómába vezet? Magyarországi klerikusok felszentelése a római Kúriában (1426–1523)*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/25.) Budapest–Róma.
- Feldkamp, Michael F. 2018: Warum entstanden aus dem in konfessionellen Zeitalter säkularisiertan deutschen Bistümern keine Titularbistümer? Beobachtungen zur Entwicklung des Rechtsinstituts des Titularbischofs. In: Gottsmann, Andreas – Piatti, Pierantonio – Rehberg, Andreas E. (A cura di): *Incorrupta monumenta ecclesiam defendunt. Studi offerti a mons. Sergio Pagano, prefetto dell'Archivio Segreto Vaticano*. I. *La Chiesa nella storia, Religione, cultura, costume*. Tomo I–IV. (Collectanea Archivi Vaticani, 106.) Città del Vaticano, I/1. 589–606.
- Hledíková, Zdeňka 2006: Libri formatarum – una fonte conosciuta ma non scoperta. *Bollettino dell'Istituto storico Ceco di Roma* (5.) 35–60.
- Kosza László 1994: Missziós püspökség. In: Kristó Gyula (főszerk.) – Engel Pál – Makk Ferenc (szerk.): *Korai magyar történeti lexikon* (9–14. század). Budapest, 458–460.
- Kovács Béla 1987: *Az egri egyházmegye története 1596-ig*. Eger.
- Kleinheyer, Bruno 1962: *Die Priesterweihe im römischen Ritus. Eine liturgiehistorische Studie*. (Trierer theologischen Studien 12.) Trier.
- Kubinyi András 1991: Két sorsdöntő esztendő. *Történelmi Szemle* (33.) 1–54.
- Kubinyi András 2001: *Mátyás király*. Budapest.
- E. Kovács Péter 1995: Miksa magyarországi hadjárata. *Történelmi Szemle* (37.) 35–50
- Lukcsics Pál 1928: Magyar papszentelő okmányok a XV. század első feléből a vatikáni levéltárban. *Turul* (46.) 116–124.
- Maiorino, Marco 2023: I Libri formatarum della Camera Apostolica. In: *Dall'Archivio Apostolico Vaticano. Miscellanea di testi, saggi e inventarii. XII. Archivio Apostolico Vaticano*. (Collectanea Archivi Vaticani 121.) Città del Vaticano, 323–408.
- Mallett, Michael – Shaw, Christine 2012: *The Italian Wars: 1494–1559. War, State and Society in Early Modern Europe*. Harlow.
- Mihályfi Ákos 1933: *A nyilvános Istentisztelet*. Budapest.
- Nemes Gábor 2017: Győri egyházmegyeiek a késő középkori Rómában. In: Tusor Péter – Szovák Kornél – Fedeles Tamás (szerk.): *Magyarország és a római Szentszék*. II. *Vatikáni magyar történeti kutatások a 21. században*. (Collectanea Vaticana Hungariae I/15.) Bp.–Róma.
- Nemes Gábor 2021: A veszprémi egyházmegye kapcsolata a Római Kúriával a késő középkorban. In: Karlinszky Balázs – Varga Tibor László (szerk.): *„Capella regionalis”. A veszprémi püspökség a középkorban*. (A veszprémi egyházmegye múltjából 38.) Veszprém, 123–155.
- Neumann Tibor 2010–2011: Békekötés Pozsonyban – országgyűlés Budán. A Jagelló-Habsburg kapcsolatok egy fejezete (1490–1492). I. *Századok* (144.) 2. 335–372. II. *Századok* (145.) 2. 293–347.

- Ott, Ludwig 1969: *Das Weihe sakrament*. (Handbuch der Dogmengeschichte 4.) Freiburg–Basel–Wien.
- Ortvay Tivadar (szerk.) 1891–1892: *Magyarország egyházi földleírása a XIV. század elején. A pápai tizedjegyzékek alapján feltüntetve*. I–II. Budapest.
- Pelliccia, Guerrino 1946: *La preparazione ed ammissione dei chierici ai santi Ordini nella Roma del secolo XVI, con Appendice di documenti originali*. Roma.
- Plöchl, Willibald 1962: *Geschichte des Kirchenrechts*. Bd. 2.: *Das Kirchenrecht der abendländischen Christenheit 1055 bis 1517*. Wien–München.
- Rábik, Vladimír 2015: La ordinazioni dei chierici provenienti dal territorio della Slovacchia odierna nella Curia Romana nel Medioevo (1425–1524). *Slovak Studies* (36.) 1–2. 52–70.
- Rehberg, Andreas 2005: Deutsche Weihekandidaten in Rom am Vorabend der Reformation. In: Flug, Brigitte – Matheus, Michael – Rehberg, Andreas (Hgg.): *Kurie und Region. Festschrift Brigide Schwarz zum 65. Geburtstag*. Stuttgart, 277–305.
- Rehberg, Andreas 2007: L'affluenza di ordinandi a Roma alla vigilia della riforma luterana. In: Alazard, Florence – La Brasca, Frank (Eds.): *La papauté à la Renaissance*. Paris, 167–249.
- Salonen, Kirsi – Hanska, Jussi 2016: *Entering a Clerical Career at the Roman Curia, 1458–1471*. (Church, Faith and Culture in the Medieval West) London–New York. <https://doi.org/10.4324/9781315579856>
- Schmitz, Ludwig 1894: Die Libri Formatarum der Camera Apostolica. *Römische Quartalschrift für christliche Altertumskunde und für Kirchengeschichte* (8.) 451–472;
- Schmugge, Ludwig 2011: Zum römischen „Weihetourismus“ unter Papst Alexander VI. (1492–1503). In: *Europa e Italia. Studi in onore di Giorgio Chittolini*. (Reti medievali e-book 15.) Firenze, 417–436.
- Schmugge, Ludwig – Hersperger, Patrik – Wiggerhauser Béatrice 1996: *Die Supplikenregister der päpstlichen Pönitentiarie aus der Zeit Pius' II. (1458–1464)*. (Deutsches Historisches Institut in Rom 84.) Tübingen.
- Sugár István 1984: *Az egri püspökök története*. Budapest.
- Tóth Péter 2010: Adatok az egri püspökség késő középkori egyházi topográfiájához. In: Gyulai Éva – Viga Gyula (szerk.): *Történet – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére*. Miskolc, 315–327.
- C. Tóth Norbert 2015: Az egri káptalan archontológiája 1387–1526. *Turul* (88.) 2. 48–71.
- C. Tóth Norbert 2019: *A kalocsa-bácsi főegyházmegye káptalanjainak középkori archontológiája* (Kalocsai Főegyházmegyei Gyűjtemények kiadványai 15 – Subsidia ad historiam medii aevi Hungariae inquirendam 11.) Kalocsa.

Fedeleš Tamás: Egerből Rómába. Egri egyházmegyések felszentelése a Római Kúriában

Várnagy Antal 1993: *Liturgika. Szertartástan. Az Egyház nyilvános Istentisztelete.* Abaliget.

Wiesflecker, Hermann 1959: Das erste Ungarnunternehmen Maximilians I. und der Preßburger Vertrag 1490/91. *Südost-Forschungen* (18.) 26–75.